

**Podnesak za Alternativno mišljenje i izvještaj za 2017. godinu:
Stanje u oblasti obrazovanja u BiH 2017**

Autor: prof. dr. Nenad Veličković

Januar 2018.

Opšta slika

Procesi obrazovanja djece i mladih u Bosni i Hercegovini u protekloj, 2017. godini, odvijali su se pod uticajem nekoliko opštih faktora.

Prvi je trend napuštanja ruralnih naselja, ili nedovoljan povratak u naselja zahvaćena etničkim čišćenjima u ratu od 1992. do 1995, a čemu je onda posljedica zatvaranje područnih škola ili organizovanje nastave za djecu različitih razreda u istoj učionici.

Drugi, globalni, jeste upućenost školskih generacija na *pametne* telefone i njima prilagođene metode saobraćanja, koji su iz korijena redefinisali pristup informacijama, oblike međugeneracijske komunikacije i uopšte način čitanja i odnosa prema pisanom tekstu.

Treći je ekonomska podređenost Bosne i Hercegovine međunarodnom kapitalu, koji je kolonizatorski tretira kao resurs sirovina i jeftine radne snage, a što rezultira sve glasnijim i raširenijim zagovaranjem stručnog (tzv. *dualnog*) obrazovanja, s ciljem da se privatnim poduzetnicima osigura jeftina stručna radna snaga. (Jeftina na dva načina: prvo, obrazovanje, a uistinu je tačna riječ *osposobljavanje*, ne plaća poduzetnik nego država, a drugo, u uslovima slabog radničkog organizovanja, nepovoljnih, po radnike, kolektivnih ugovora, obezglavljenih sindikata i pod izgovorom konkurencije na tržištu, radi se o *snazi* zadovoljnoj malim nadnicama.)

Četvrti je opšti politički ambijent, koji karakterišu etničke napetosti, neprekidne rasprave o karakteru rata i s tim u vezi fokus na rad međunarodnog suda u Hagu za zločine na prostoru bivše Jugoslavije, partokratsko državno uređenje, izraženi klijentilizam i korupecija, nezaposlenost i izrazita pravna nesigurnost, što sve zajedno čini vidljiv i jasan vrijednosni okvir bosanskohercegovačkog društva, a koji je kao takav očigledno neprilagođen (praktično: suprotan) proklamovanim vrijednostima obrazovanja.

Glavni *krivac* za takav politički ambijent su partije potpisnice (ili sljedbenice, u slučaju RS-a) dejtonskog mirovnog sporazuma, u kojem je trima nacionalističkim politikama dat mandat za podjelu teritorija i visok stepen autonomije, između ostalog rezervisane i za obrazovanje.

Pogađanje pogrešnih ciljeva

Koristeći obrazovanje kao ideološki državni aparat (u altiserovskom smislu), ta su tri nacionalizma u proteklih dvadeset godina oblikovala obrazovnu politiku tako da ona prije svega služi regeneraciji vladajuće ideologije i njenih vrijednosti: rodoljublja, pobožnosti, tradicionalizma; i ciljeva: etničke homogenizacije i niskog praga tolerancije za drugo i drugačije.

Takvu su obrazovnu politiku provodili svim raspoloživim sredstvima: promjenom naziva škola, dopuštanjem da o sadržaju i kadrovima za predmet vjeronauka odlučuju vjerske zajednice, podizanjem za tu svrhu podesnih spomenika i spomen-tabli u blizini škola, politikom školskih praznika, svetaca i slava, ali najviše i prije svega samim sadržajem nastave, koji se kroz tzv. nacionalnu grupu predmeta (jezik i književnost, istorija, geografija i vjeronauka) svojim glavnim dijelom stavio u funkciju etničkog inženjeringa. Manjinska prava štite se samo formalno, i uglavnom se svode, posebno u slučaju romske djece, na asimilaciju.

U toj funkciji nastavni sadržaj je ostao neusaglašen sa savremenim naučnim, metodičkim i pedagoškim (sa)znanjima, daleko od realnih potreba djece, praktično svodeći obrazovanje na

više ili manje otvorenu indoktrinaciju. Visok prosjek prolaznosti (oko 4.00) posljedica je kompromisa kojim se od roditelja dobija pasivna saglasnost za takvu zloupotrebu školstva. Protivljena mogućem alternativnom *integralnom* (ili: integrativnom, objedinjujućem) planu i programu, jedinstvenom za svu djecu u Bosni i Hercegovini, dolaze sa sve tri etničke strane, čiji je motiv očigledan: u objedinjenom sistemu indoktrinacija, za kakvu su sve tri zainteresovane, ne bi više bila moguća.

Koncept *dvije škole pod jednim krovom* samo je izoštren detalj šire slike, koja se ne odnosi jedino na mješovita povratnička mjesta, nego na cjelokupno bosanskohercegovačko obrazovanje. U tom smislu je slučaj Jajce (protivljenje grupe đaka da se razdvoje u dvije škole, staru *hrvatsku* i novu *bošnjačku*, praćeno i snažnom medijskom podrškom) je paradigmatičan. Na jednoj strani mali broj đaka i nastavnika koji rješenje vidi u jedinstvenom programu, na drugoj zvanična politika, koja ne odustaje od etničkog koncepta i segregacije kao konačnog rješenja *prava na obrazovanje na maternjem jeziku*, a između velika većina uplašeni i neodlučni pojedinci. Iako je treća škola administrativno oformljena, i postavljen direktor koji prima plaću, ona još uvijek nije aktivirana, i za sada postoji samo kao oruđe političkog pritiska i bošnjački adut u predstojećoj izbornoj kampanji. Posmatran kao uzorak, ovaj najsvježiji i najpoznatiji primjer tačno odražava uloge većine aktera na široj sceni, od kojih su najvažniji:

Akteri

1. **Ministarstva i pedagoški zavodi** pod stranačkom su kontrolom i nemaju mogućnost, ako i imaju stručne kapacitete (što nije sigurno) modernizovati nastavne planove i programe i prilagoditi ih stvarnim potrebama društva. Umjesto da zastupaju glas struke i interese djece, oni su produžena ruka vlasti. Propuštaju definisati standarde kvaliteta rada koji bi bili mjerljivi u vidljivom razvoju i napretku đaka. Ne problematiziraju slabljenje interesa za školske sekcije i presumeravanje učenika i učenica na *klubove* i *škole* koji se plaćaju. Ne osiguravaju dovoljno novca za kvalitetan rad sistema; umjesto kvalitetom bave se tzv. *racionalizacijom*, koja podrazumijeva smanjenje broja nastavnika i/ili povećanje njihovih normi, povećanje broja učenika u razredima, zatvaranje škola tamo gdje djece nema dovoljno. Zvanične internet stranice su neinformativne, teške za zanalazjenje, neaktivne. Transparentnost u radu je na niskom stepenu, kvalitet udžbenika također.

Posebna tema je Državna agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (APOSO), koja radi pri Vijeću ministara BiH, ali nema široke ovlasti djelovanja, pa se njen uticaj rasplinjava i gubi u lavirintima birokratije u trouglu Banja Luka, Mostar, Sarajevo. Iako je država preuzela obavezu PISA-testiranja, do kraja ove pripremne godine (2017; testiranje je planirano za sljedeću, 2018.) Agencija, kojoj je taj posao povjeren, suočena sa opstrukcijama na svim nivoima, nije uspjela učiniti gotovo ništa na slabljenu podjela, osim razvijanja koncepta tzv. učenja prema ishodima i uključivanja nastavnika u mrežu eTwinning.

2. **Direktori škola**, čak i ako nisu stranački kadrovi, najčešće ne dovode u pitanje loša zakonska rješenja, ne insistiraju na većoj autonomiji škole i njenom otvaranju ka lokalnoj zajednici. Inicijativu uglavnom usmjeravaju na osiguranje potrebnih uslova za održavanje redovne nastave, a ličnim kontaktima, uz menadžerske sposobnosti, nastoje te uslove poboljšati. Ideološkom pozadinom ciljeva i sadržaja obrazovanja u pravilu se ne bave.

3. **Nastavnici** nastoje po svaku cijenu zadržati posao, izbjegavaju javni angažman i nastoje krupne propuste u obrazovnoj politici nadomjestiti vlastitim sitnim intervencijama u nastavi. Nisu organizovani u jake aktive, ne vjeruju u političku moć sindikata, ne objavljuju često stručne tekstove i ne upuštaju se u javne kritike obrazovnog procesa, iako privatno nisu zadovoljni ni njegovom pretjeranom birokratizacijom, ni udžbenicima, ni programima, ni opterećenjima, ni odnosom roditelja prema nastavnom kadru.

4. **Roditelji** također uglavnom nisu zainteresovani za aktivniju saradnju sa školom. Ne obrazuju se tako da mogu pratiti aktuelne nastavne sadržaje, ne informišu se o različitim (i alternativnim) modelima nastave, nemaju jasnu predstavu o tome šta su ciljevi obrazovanja i kako do njih doći. Rijetko su povezani i organizovani čak i na nivoima razreda, a kamoli škole ili lokalne zajednice, osim ako to nije rezultat stranačkih interesa. U zavisnosti od socijalnog statusa uspješno nadoknađuju propuste u nastavi plaćanjem instrukcija, treninga i raznih vrsta komercijalnih *škola*.

Izuzetak čine roditelji djece s posebnim potrebama, organizovani u nevladine organizacije, koji vrše stalni pritisak na obrazovne vlasti da provedu tzv. inkluziju.

Na primjeru inkluzije upravo se najjasnije i vidi nesposobnost sistema da se prilagodi aktuelnim potrebama i zahtjevima: kadar se za inkluziju ne osposobljava, ne osigurava se dovoljan broj asistenata, nema odgovarajućih didaktičko-metodičkih sredstava i uputstava.

5. **Đaci** uglavnom školu doživljavaju kao društvenu konvenciju kojoj se moraju povinovati; zbunjeni su neskladom onoga što su prinuđeni da uče i onoga što ih okružuje, u mnogim bitnim stvarima (seksualnost, medijska pismenost, informatička znanja, građanske kompetencije) prepušteni sami sebi i sopstvenim izvorima. Ne podstiču se da kritički misle i moralno razvijaju i najčešće se obeshrabruju u zahtjevima za promjenama ustaljenih praksi.

6. **Nevladin sektor** nastoji kroz mnogobrojne projekte kompenzirati slabosti sistema, koji ga rado prihvata kao investitora, ali nerado kao partnera u provedbi obrazovnih ciljeva. Uprkos velikom zalaganju i ogromnim uloženim sredstvima, učinak je ispod mogućeg i očekivanog, i najčešće kratkoročan. Izuzetak su naravno investicije u građevinskom sektoru, kao i u materijalnoj opremi škola.

7. **Međunarodne organizacije** (OHR, OSCE, UNICEF), iako imaju mandat *miješanja* u političke odluke, pa i u one iz sfere obrazovanja, izbjegavaju da to čine. Uprkos tome što osuđuju podijeljene škole i segregaciju u obrazovanju, propuštaju da identifikuju glavne uzroke i diskalifikuju politiku koja stoji iza podjela, a time onda ne čine ništa konkretno da se osigura integralni program i da se kao rješenje nametne zajednička jezgra na jednom zajedničkom jeziku. Mada se Ustav BiH (kao dio dejtonskog mirovnog paketa) ne izjašnjava o jeziku, tj. ne određuje da li je jezik u BiH *jedan policentrični* ili su to tri zasebna nacionalna, međunarodne organizacije i njihovi predstavnici pristaju na drugo tumačenje (tri različita jezika) koje je nacionalistički isključivo i naučno neodrživo,

8. **Akadska zajednica**, i sama zaposjednuta vladajućom ideologijom, ne upušta se u dublje analize i detektovanje uzroka problema u obrazovanju. Iako formalno autonomna, ona to ideološki nije i zato najčešće sa sumnjivim naučnim kredibilitetom ovjerava loše političke odluke, umjesto da im se ovjerenim naučnim autoritetom suprotstavi. Glavni njen motiv za takav angažman je komformizam.

9. **Parlamentarne stranke** nemaju obrazovanje u vrhu svojih programa, platformi, agendi. Ako je to razumljivo za tri nacionalne partije, koje iz aktuelnih rješenja izvlače korist za sebe, pitanje

je zašto opozicione, tzv. *građanske*, propuštaju da svoje kapacitete usmjere ka reformi. Možda zato što one suštinski nisu ono za šta se predstavljaju, nego samo blaže forme tri vladajuće; odnosno, da im primarni cilj nije reforma društva (a u sklopu toga i obrazovanja), nego samo participacija u vlasti i osiguranje bijelog hljeba za svoje istaknutije kadrove?

10. **Sindikati prosvjetnih radnika** su pasivni, sa infiltratima stranačkih uticaja, bez vizije koja bi standard uposlenih vezala uz više standarde obrazovanja, upravo suprotno tendenciji tzv. racionalizacije.

11. **Mediji** nemaju jasne uređivačke politike vezane za obrazovanje, reaguju kampanjski ili senzacionalistički, nemaju programe i emisije gdje bi redovno i sistematično izvještavali o pitanjima i problemima obrazovanja. Pa ipak, iz njihovog izvještavanja o obrazovanju u 2017. u Bosni i Hercegovini, moguće je rekonstruisati glavne teme i događaje.

Medijska slika

Slijedi izbor naslova sa nekoliko vodećih domaćih internet-portala:

BiH: Vršnjačko nasilje se dešava i u vrtićima, a najčešći nasilnici su učenici sedmog i osmog razreda ••• Bosanska Krupa: Snijeg urušio krov i uništio učionice u osnovnoj školi ••• Reformska agenda i obrazovanje: BiH se bavi kozmetičkim zahvatima, nema političke volje za reformom ••• Usora: Talijani otvaraju 200 radnih mjesta, učenici će dobiti posao nakon školovanja ••• BiH: SPARK pokreće robotsku ligu za učenike osnovnih škola ••• Analiza BIRN-a: Pauza za molitvu na fakultetima uznemirila branitelje sekularne BiH ••• RS: Eksperimentalna primjena male mature od školske 2017/2018.godine ••• Mostar: Uskoro videonadzor u svim osnovnim i srednjim školama ••• BiH: Kompanija Mistral organizira besplatnu IT akademiju i nudi priliku za zaposlenje ••• KS: Učenici iz Hadžića do škole pješace satima ••• RS: Sa nastave najviše bježe odlikaši ••• BiH: Nisu dobili posao jer škola ne traži profesora sporta, već tjelesnog odgoja?! ••• Udžbenici u RS puni grešaka: Iz kakvih knjiga đaci uče? ••• Tuzla: Rektor priznao da je član SDA, studenti razjedinjeni ••• FBiH: Ministarstvo zdravstva ne može zabraniti upis nevakcinisane djece u vrtiće i škole ••• KS: Usaglašeni stavovi Vlade, sindikata i struke o zakonima obrazovanja ••• Vitez: Samo za dvije godine škole izgubile 11 odjeljenja, odnosno skoro 300 učenika! ••• KS: Ukida se moratorij na ratnu historiju BiH ••• BiH: Zeničkim osnovcima najzanimljivija zanimanja koja vode izvan države ••• RS: Đaci ne razlikuju prostu i proširenu rečenicu ••• Livno: Srednjoškolci će lansirati livanjski sir u atmosferu ••• Živinice: Svečano otvorena nova zgrada Travničkog univerziteta u mjestu Maline ••• TK: Povećan upis učenika u stručne škole, opada interes za gimnazije ••• Ministar potvrdio: Učenica iz Sarajeva igrala igricu "Plavi kit", zabilježen slučaj i u Tuzli: Dječak sebi isjekao ruku ••• TK: Učenici iz Vučkovaca neće se više školovati ispod otrovnog krova ••• Petrovo: Štrajk uposlenika Osnovne škole "Vuk Karadžić" ••• Fojnica: MS&WOOD nudi stipendije i posao svim učenicima koji upišu i završe drvoprerađivačku školu ••• KS: Vlada povećala broj upisnih mjesta na fakultete UNSA za djecu šehida i poginulih boraca ••• HNK: Sve manje djece i sve više obrazovnih radnika ••• KS: Karte genocida u Srebrenici od septembra u školama ••• RS: Pred zatvaranjem 89 škola zbog malog broja đaka ••• BiH: Vlada Japana u 20 godina za obrazovanje odobrila više od 28 miliona eura ••• Sarajevo: Osnovna škola sada i zvanično nosi naziv po kontroverznom Mustafi Busuladžiću ••• USK: Nedostaje 8.000 đaka, školama prijete

katanci ••• Sarajevo: Oko stotinu djece s poteškoćama u razvoju danas nisu krenula u vrtić ••• HNK: Obrazovanje djece u HNK prepušteno knjižarama i izdavačima ••• Izrael uputio protestnu notu BiH zbog imenovanja škole po Busuladžiću ••• Sarajevo: Ruksaci teški 10 kilograma krive kičmu kod osnovaca ••• FBiH: Oko 10.000 djece uči turski jezik u školama ••• BiH: Stopa upisa djece u predškolske ustanove daleko od evropskog cilja ••• Bihać: Profesorima niže plaće za 30 posto ••• RS: Zbog manjka prvačića, 38 kombinovanih odjeljenja u školama ••• KS: U školama uskoro nastava posebno na bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku ••• Kritika OSCE-a: Neustavno je da se nastava u školama izvodi isključivo na jednom jeziku ••• Srednjoškolci poručili: Ne želimo podjele, želimo kvalitetno obrazovanje ••• RS: Skoro 78 % djece sa odličnim i vrlodobrim uspjehom ••• Sarajevo: Djeca bez vode i vlažnih maramica ne mogu u školu, redukcije otežavaju rad ••• KS: Otvorena 43 nelegalna vrtića i taj broj stalno raste ••• FBiH: Vlada tek danas konstatovala da je sve manji broj učenika u školama ••• SBK: Općinski sud Travnik privremeno zabranio štrajk prosvjetara.

Zaključak

Nakon ovog kratkog hronološkog pregleda kroz naslove vijesti na temu obrazovanja u BiH ranije konstatacije moguće je proširi i ovima:

Jezička politika je ključno sredstvo razdavajanja, a ono je povezano ne samo sa osiguravanjem prava na indoktrinaciju, nego i na pribavljanje materijane dobiti: monopol na jezik je monopol i na tržište udžbenika i nastavnih sredstava, a na malo perfidniji način i osnov za diskriminaciju kod zapošljavanja.

Informatička i medijska pismenost koja se stiče u školama je loša i nedovoljna. Škola kaska za realnošću. Investicije u tzv. informatiziranje nastavnog procesa su uglavnom paravani za klijentelističke aranžmane sa trgovcima informatičkom opremom i softverom.

Pitanje je, za kraj ovog osvrta na 2017. školsku godinu u BiH: šta se može očekivati od naredne, 2018? Budući da je ona izborna, a da se neka pitanja u ovoj zaoštrena nasilnim izmjenama zakona, pokazujući trend dalje politizacije obrazovanja, predizborni programi će se ovom temom baviti više i ozbiljnije nego ranije. Sasvim je moguće da će međunarodna zajednica, kroz pristupne pregovore, pojačati pritiske na vladajuću većinu da s manje opstrukcija provodi dogovorene reforme. Realno je očekivati da će i iskustvo PISA-testiranja motivirati glasnije zahtjeve za promjenama. Najzad, moguće je i da će opozicione i tzv. građanske stranke ponuditi nova izvodljiva politička rješenja za mnoge od ovdje nabrojanih problema. Upravo bi i prepoznavanje i analiza mehanizama u sistemu koji generišu te probleme trebao biti prvi korak ka ozbiljnoj i suštinskoj reformi.

O INICIJATIVI

Inicijativa za monitoring evropskih integracija Bosne i Hercegovine je neformalna koalicija trideset organizacija civilnog društva koja doprinosi praćenju reformi i nadgleda primjenu politika, prava i standarda Evropske unije, fokusirajući se na pitanja demokratizacije, vladavine prava, te ljudskih i manjinskih prava.

Saznajte više o Inicijativi na: <http://eu-monitoring.ba/o-inicijativi/>

Aktivne članice su:

Asocijacija za demokratske inicijative, Sarajevo
BH novinari, Sarajevo
BIRN BiH, Sarajevo
Centar za istraživačko novinarstvo, Sarajevo
Centar za mlade Kwart, Prijedor
Centar za političke studije, Sarajevo
Centar za promociju civilnog društva, Sarajevo
Fondacija Cure, Sarajevo
Fondacija 787, Sarajevo
Forum ZFD BiH
Helsinški parlament građana, Banja Luka
Hope and Homes for Children
Inicijativa mladih za ljudska prava, Sarajevo
Udruženje Kali Sara Sarajevo,
MyRight - Empowers People with Disabilities, Sarajevo
Oštra nula, Banja Luka
Transparency International, Banja Luka/Sarajevo
TRIAL International, Sarajevo
Sarajevski otvoreni centar
Udruženje tranzicijska pravda, odgovornost i sjećanje, Sarajevo
Vaša prava BiH
Zašto ne, Sarajevo
Zemlja djece, Tuzla
Žene ženama, Sarajevo

Inicijativu koordinira:

Sarajevski otvoreni centar
info@eu-monitoring.ba

Inicijativu podržavaju:

ACIPS, Sarajevo; Asocijacija studenata Pravnog fakulteta Univerziteta u Tuzli; Banjalučko udruženje kvir aktivista (BUKA), Banja Luka; Centar za socio-ekološki razvoj, Banja Luka; Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu; Crvena, Sarajevo; Evropski istraživački centar, Sarajevo; Green Council, Sarajevo; Infohouse, Sarajevo; OKC Abrašević, Mostar; Perpetuum Mobile, Banja Luka; Udruženje PEKS, Živinice; Vesta, Tuzla; Vanjskopolićka inicijativa BiH, Sarajevo; Zeleni Neretva, Konjic